

ВСТУПНЕ СЛОВО

Тривалі дискусії в українському суспільстві навколо взаємодії гілок влади, співвідношення національних і регіональних інтересів, принципів адміністративно-територіального устрою виявили важливу закономірність: сила і престиж держави вирішальною мірою залежать від її здатності узгоджувати інтереси центру й регіонів. Прагнення регіонів бути самодостатніми суб'єктами політики і реально впливати на прийняття управлінських рішень сьогодні очевидне. Але так само очевидно є недосконалість регіональної структури України – суперечливого витвору історичних обставин і радянської політичної системи. Безліч корисних ініціатив, у тому числі спрямованих на вдосконалення системи місцевого самоврядування, виявилися малорезультативними внаслідок консервативності регіональної структури, що зберігає виразні диспропорції в рівнях розвитку і системах управління.

Підвищення ролі регіонів у житті суспільства – явище не суто українське, а загальносвітове. Глобалізація виявила складні суперечності між глобальними і локальними процесами; повсюди в світі вона супроводиться прагненням локальних спільнот відстояти свою самодостатність перед наступом уніфікації і стандартизації. З другого боку, глобалізація внесла суттєві зміни в розстановку геополітичних сил на планеті, і тепер регіони поряд з державами виступають як активні гравці на політичній сцені. Інтеграційні процеси в Європі, транскордонне співробітництво держав – це ті реалії, які спонукають до переосмислення всієї системи регіонального розвитку.

В Україні проблема гармонізації національних і регіональних процесів має свою специфіку, не в останню чергу породжену особливостями її історичної долі. Серед великих держав Європи немає

іншої країни, яка так довго, впродовж багатьох століть, перебувала у стані політичного небуття. У складі різних держав частини України зазнавали сильного впливу асиміляційних процесів, засвоювали чужі стилі життя і навички політичної поведінки. Михайло Грушевський писав про політичну смерть, яка вже віяла над українським народом, і це була не метафора, а констатація сумної реальності. І якщо найгіршому прогнозу не судилося здійснитися, то насамперед тому, що у товщі народу, на регіональному рівні, зберігалася і підтримувалася ідея цілісної, незалежної, соборної України. Інтелектуальна еліта розчленованої країни виявилася здатною не тільки сформулювати національний ідеал і розробити державницький проект, але й наполегливо боротися за його реалізацію.

Уже 15 років Україна – не регіон Радянського Союзу, а незалежна європейська держава. Але будьмо відвертими – безліч проблем, що є спадщиною минулого розчленування, нікуди не зникли. Кричуща невідповідність форми і змісту в радянському федералізмі породила небезпечну звичку “не помічати” диспропорцій в регіональному розвитку і вад надмірної централізації. З цією звичкою не хоче і не може миритися нова українська влада, і справа честі інтелектуалів – підказати їй конструктивні, найменш болісні шляхи реформування регіональної сфери. Очевидно, що оновленням фасаду справа вже не обійдеться. Потрібні кардинальні, системні зрушення у відносинах між центром і регіонами і не меншою мірою – приведення в дію механізмів самоорганізації на регіональному рівні.

Наукове осмислення цих процесів, вироблення концептуальних підходів до вирішення актуальних проблем регіональної історії, ретроспективне дослідження територіальної структури та прогнозування оптимальної моделі регіональної організації, вивчення історії регіонів, адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування – основні проблемні напрямки презентованого фахового збірника наукових статей “Регіональна історія України”.

Перше число збірника з’явилося у непростий час. “Помаранчева революція”, розбудивши величезну суспільну енергію, виявила водночас чимало нових “больових точок” у регіональній політиці держави. Вона наочно продемонструвала відчутну загрозу, закорінену в різноспрямованості політичних орієнтацій регіональних еліт, клієнт-патрональних стосунках, клановості тощо. На поверхні політичного життя знов з’явилися проекти федералізації країни, посилювалися сепаратистські настрої. Всі ці явища потребу-

ють серйозного наукового осмислення з обов'язковим врахуванням історичного досвіду.

На моє глибоке переконання, історики, політологи, правознавці можуть і повинні справляти значно більший, ніж це було досі, вплив на формування загальнодержавної ідеології регіонального управління і вироблення нової структури адміністративно-територіального поділу. Настав час серйозно замислитися над тим, яким має бути обличчя нашої регіональної науки впродовж найближчих 5-10 років. Те, що Україна сьогодні вже має власну регіоналістику і мережу регіональних наукових центрів, обнадіює, але не настільки, щоб заспокоюватися. Адже очевидно є як її слабка організаційна й інформаційна база, так і особливо розпорошеність, нескоординованість зусиль представників різних наукових дисциплін, наукових шкіл. Продуктивний обмін ідеями, які могли б дістати найближчим часом практичні втілення, зокрема, щодо оптимізації відносин між вертикаллю виконавчої влади і органами місцевого самоврядування, цілком доречним був би на сторінках цього збірника.

Принципово важливим для науковців є наповнення конкретним змістом формули про регіон як динамічну соціоекосистему, яка втілює в собі триєдність минулого, сучасного і майбутнього. У минулому – витоки безлічі сучасних регіональних проблем; без їх аналізу неможлива ефективна регіональна політика. Український регіоналізм як суспільне явище, глибоко закорінене у вітчизняних традиціях, вивчається в рамках нового наукового напрямку – історичної регіоналістики, започаткованого в Інституті історії України НАН України кілька років тому. В 2005 р. створений Центр теоретико-методологічних проблем історичної регіоналістики. Сподіваємося, що саме на сторінках збірника статей “Регіональна історія України” вдасться оновити термінологічний арсенал регіональної науки, виробити надійні критерії регіоналізації, дослідити історію України в територіальному вимірі, запропонувати дійові механізми приведення регіональної політики у відповідність з вимогами функціонування соціально-ринкової економіки.

Наукові студії, статті, огляди збірника покликані дати відповідь на цілий ряд проблем, які постали перед державою і суспільством на переломному рубежі її розвитку. Що може дати практиці і якою має бути українська регіоналістика? Яким є і яким має бути конституційно-правовий статус українських регіонів? На яких шляхах можливий пошук зменшення диспропорцій у розвитку регіонів і різноспрямованості політичних орієнтацій еліт? Наскільки придатний для України зарубіжний досвід регіонального моделювання, у тому числі й досвід федералізму? Як забезпечити організаційно і в

інформаційному руслі оптимізацію регіональної політики і адміністративно-територіального поділу? Ці і багато інших питань сьогодні є для України найактуальнішими, і хотілося б сподіватися, що започаткування наукового часопису для обміну думками буде конструктивним і корисним.

Академік НАН України

Валерій Смолій